

Головенко Вікторія Валеріївна

магістрантка 1-го курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий керівник: д.пед. наук, проф.кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Рудюк Тетяна Вікторівна

**НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНЦІВ:
ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Важливою особливістю сучасних лінгвістичних досліджень є докладне вивчення національно-культурного аспекту мови як компонента, що транслює та зберігає в собі історичні відомості, традиції, національні особливості, факти минулого й сьогодення. Мова є винятковою системою, яка дозволяє людині спілкуватися та відтворювати явища дійсності. Антропоцентризм займає чинне місце в дослідженнях лінгвістики. Пилипак В. П. наголошує, що «з давніх-давен у мовознавстві основним питанням постає взаємообумовленість мови і людини, усвідомлення сутності мовних процесів і ролі в них людини як вербальної істоти» [6, с. 17].

Фразеологізми досить активно функціонують в українській мові. Дану тенденцію простежено протягом усієї історії нашого народу, про що свідчить широкий спектр фразеологічних одиниць (ФО), повсякденна розмовна мова. Українці часто використовують фразеологічні одиниці та стійкі сполуки. Крім того, досліджувані елементи інтерпретують специфічні характерні риси народу, які маніфестують духовні цінності, особливості культури народу.

Дослідження особистості є підґрунтям вивчення сучасного мовознавства, оскільки «людський чинник в мові представлений антропоцентризмом, через нього постає принцип наповнення мовних категорій» [4, с. 15]. Фразеологічні одиниці здатні забезпечити найменування людиною почуттів, вражень, ситуативних оцінок, власних бачень, емоцій. Отже, вивчення особистості через контекст фразеологізмів є мовним ідентифікатором національно-культурної специфіки.

У досліджуваному явищі української мови констатуємо якісну оцінку характеристик людини, які відображають як позитивні, так і негативні сторони, наприклад: розум, зовнішній вигляд, життєвий досвід, риси характеру, взаємини. Наприклад, українці споконвіку прагнули отримувати нові знання, шанували науку, засуджували небажання вчитися та докладали зусиль: не краса

Напрям 1. Мова як чинник ідентифікації нації.

красить, а розум; не суди з одежі – суди з розуму [2, с. 41, 54]. Виділяємо дві семантичні підгрупи:

1) ФО з позитивною оцінкою інтелектуальних здібностей: зірки з неба хапає; має голову на плечах; має розум у голові; макітра розуму; не в тім'я битий; розуму не позичати; світла голова [5, с. 41, 63, 64, 70, 74, 78, 82].

2) стійки словосполучки з негативною конотацією інтелектуальних здібностей: голова з вухами; капустяна голова; мідний лоб; як Мартин [1, с. 28, 57, 62, 85].

У наведених прикладах зображено піднесене ставлення до розумних, старанних людей; зневажливе – до малоосвічених. Постійне прагнення до самовдосконалення відіграє важливу роль у адаптуванні до мінливості сучасного світу.

«Менталітет – це характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але базується на структурних елементах сфери підсвідомого, що включають в себе архетипи як окремої особистості, так і етносу в цілому» [6, с. 806]. Формування менталітету тісно пов'язано з господарством, оскільки переважно осілий спосіб життя, надавав можливості розвивати власну культуру на постійній території існування. Наприклад, землероби використовували волів як тяглову силу, запрягали їх у вози, обробляли землю; чумаки вирушали на них по сіль. Назва цієї тварини часто спостерігаємо у стійких сполуках: вола б з'їв; працювати як віл у ярмі; як віл на рогатину. [8, с. 44, 113, 217]. Значення цієї худоби було важливим у житті селян. Вола вважали символом мудрості: старий віл борозни не скривдить [7, с. 111] Дані ФО передають особливості господарського устрою народу, наполегливість у своїх діях та силу національного духу.

Гармонійний зв'язок із природою склав низку образів, які відзеркалено у ФО на позначення працелюбності: чорний віл, як бджілка, рання пташка, комашка. Важка праця допомагала селянам прогодувати чималу родину: без трудів не їстимеш пирогів; [7, с. 74]; отримати авторитет серед односельців: діло майстра величає [1, с. 58]. Робота для українців стала не лише способом заробітку: усе більше людей намагається максимально розкрити власний потенціал у щоденній праці та отримати задоволення від неї : вкладати душу ; за гаряче й студене хапатись; уганяти коло роботи [5, с. 63, 71, 96]. Кожну розпочату справу українці намагалися завершити: зробив діло-гуляй сміло [7, с. 35]. Наполеглива праця генерувала такі риси як цілеспрямованість, завзятість, терпіння, що стали ознаками менталітету.

Напрям 1. Мова як чинник ідентифікації нації.

Отже, фразеологічний склад мови це – дзеркало національної культури, оскільки у мові закріплено образні висловлювання, які асоціюються з культурно-національними еталонами, стереотипами. Здобуття фактичної незалежності сприяло активізації свободолюбства, що репрезентовано у фразеологічних одиницях: хоч голі, аби на волі; чоловік без волі як кінь на припоні [4, с.42, 91]. У даному спектрі проаналізовано історичне минуле як послідовне творення національно-культурної специфіки сьогодення.

Крім того, між фразеологізмом і національною культурою народу існує прямий взаємозв'язок. Досліджувані одиниці відіграють важливу роль у збереженні етнічної самосвідомості та ідентифікації особистості, вказують на специфічні характеристики українців, як-от: сумлінність, працьовитість, наполегливість, свободолюбство. Така інтерпретація є особливою традицією декодування народної культури, звичаїв і світобачення нації.

Список використаної літератури

1. Білоноженко В. М., Винник В. В., Дятчук В. В., Федоренко Т. О., Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 88 с.
2. Богданова О.М., Словник фразеологізмів та сталих виразів сучасної української мови: довідник. Харків, Основа, 2019. 41 с.
3. Волович В., Горлач М., Жиленкова І. Центр учбової літератури: монографія. Київ: Освіта, 2016. 806 с.
4. Забуранна О.В. Антропоцентризм фразеологічної семантики: автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.15– Київ, 2015. 15 с.
5. Немировська Н. Г., Словник фразеологізмів та сталих виразів. Харків, Основа, 2011. 117 с.
6. Пилипак В.П. Антропоцентричні та егоцентричні концепції: навчальний посібник. Донецьк, ДонНУ, 2009. 17 с.
7. Уждченко В.Д., Уждченко Д.В. Фразеологічний словник української мови: навчальний посібник. Київ, Освіта, 1998. 364 с.
8. Ярещенко А.П., Козир О.В. Сучасний фразеологічний словник української мови: навчальний посібник. Харків, Торсінг, 2018. 311 с.